

ТИПОВА ПРОГРАМА
підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Біологія та
екологія: від мікросвіту до сталого розвитку»

Розробник(и): ФОП Гончар Костянтин Вікторович ЄДРПОУ 1977306973

Рецензент(и): Фізична особа підприємець К.В. Гончар

Термін дії програми: з 2025 до 2030 року

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність типової програми – Розвиток біологічних наук відкриває нові можливості для медицини та екології. Вчитель має навчити учнів цінувати життя та розуміти принципи функціонування живих систем.

Цільова група: Вчителі біології, екології, керівники природничих центрів.

Обсяг (тривалість): Загальний обсяг підвищення кваліфікації за цією програмою в межах одного освітнього циклу становить від 2 до 30 годин (0,06–1 кредит ЄКТС) та визначається індивідуально залежно від кількості обраних слухачем освітніх компонентів (тем). Слухач може проходити програму повторно, обираючи нові теми. У кожному випадку у сертифікаті зазначається фактично пройдений обсяг годин та тематика навчання.

Особливості реалізації програми – Програма має модульну структуру та реалізується у вигляді окремих освітніх циклів. У межах одного освітнього циклу слухач обирає одну або кілька тем відповідно до власних освітніх потреб. Кожна тема є логічно завершеним освітнім компонентом та може реалізовуватися автономно. Підсумковий обсяг підвищення кваліфікації в межах одного циклу формується шляхом накопичення обраних тем і становить від 2 до 30 годин. Слухач може проходити програму повторно, обираючи нові теми. За результатами кожного освітнього циклу видається окремий документ про підвищення кваліфікації із зазначенням фактично пройдених годин та тематики навчання.

Форма (форми) підвищення кваліфікації: дистанційна

Мета підвищення кваліфікації – Зміцнення наукового потенціалу вчителів щодо викладання природничих дисциплін.

Завдання підвищення кваліфікації:

- Методика проведення сучасних досліджень з біології
- Впровадження тем про генетику та біотехнології в шкільний курс
- Організація екологічного моніторингу та акцій у школі
- Використання інтерактивних атласів анатомії та фізіології

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться:

- природничо-наукова компетентність
- екологічна грамотність
- дослідницька майстерність
- професійна рефлексія

Очікувані результати підвищення кваліфікації: Педагоги зможуть організовувати якісну проєктну діяльність, зацікавлять учнів науковим пошуком та сприятимуть формуванню екологічної культури молоді.

Оцінювання результатів підвищення кваліфікації - Оцінювання здійснюється на основі виконання рекомендованих практичних та самостійних завдань, участі в проєктній діяльності, тестування або підсумкової роботи відповідно до програми.

Документ про підсумки підвищення кваліфікації - Сертифікат або свідоцтво про підвищення кваліфікації встановленого зразка із зазначенням теми, обсягу годин та кредитів ЄКТС відповідно до вимог законодавства

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Навчально-тематичний план відображає перелік можливих курсів (тем), що реалізуються в межах програми. Проходження всіх тем, наведених у плані, не є обов'язковим. Кожна тема є окремим освітнім компонентом і може реалізовуватися автономно.

№	Назва теми	Лекції, год	Самостійна робота, год (мін.-макс.)	Усього, год (мін.-макс.)
1	Kahoot - онлайн сервіс для створення інтерактивних завдань.	1	1-29	2-30
2	Візуалізація сучасного уроку. Інструменти вчителя.	1	1-29	2-30
3	Використання методу аналогій на уроках хімії та біології.	1	1-29	2-30
4	Проведення інтерактивних інтегрованих уроків біології	1	1-29	2-30
5	Змішане навчання як інструмент підвищення ефективності навчання. Ротація за станціями	1	1-29	2-30
6	Рефлексія на уроці: яскраві вправи для підбиття підсумків занять	1	1-29	2-30
7	Ефективне онлайн навчання. Методики 25/26.	1	1-29	2-30
8	Екологічне виховання школярів - фокус на майбутнє	1	1-29	2-30
9	Максимізація розуміння учнів за допомогою методів візуалізації.	1	1-29	2-30
10	Покращуємо враження від уроку: лайфхаки, які допоможуть зробити його цікавим і приємним.	1	1-29	2-30
11	Побудова кращого мозку: ефективні методи покращення запам'ятовування.	1	1-29	2-30
12	Удосконалення інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників.	1	1-29	2-30
13	Практична спрямованість на уроках біології 8 клас НУШ	1	1-29	2-30
14	Сучасні підходи до викладення біології у НУШ	1	1-29	2-30
15	Ігрові технології на уроках біології у 8 класах НУШ: коли навчання стає захопливим.	1	1-29	2-30
16	Ресурсна Гнучкість: Навчання природознавству в умовах обмеженого доступу до лабораторій та природного середовища	1	1-29	2-30
17	Мікролабораторія в рюкзаку: практичні рішення для уроків природознавства у будь-яких умовах.	1	1-29	2-30

№	Назва теми	Лекції, год	Самостійна робота, год (мін.-макс.)	Усього, год (мін.-макс.)
18	Біологія 9 класу НУШ: від академічних теорій до життєвих компетенцій.	1	1-29	2-30
19	Урок про життя, а не про терміни: як зробити біологію у 9 класах НУШ практичною та цікавою.	1	1-29	2-30
20	Формування здоров'язбережувальної компетентності: інтегрований підхід у курсі біології 9 класу	1	1-29	2-30
21	Від теорії до звички: практичні стратегії формування здоров'язбережувальної компетентності в 9 класі НУШ	1	1-29	2-30

3. ЗМІСТ ТИПОВОЇ ПРОГРАМИ

Тема 1. Kahoot - онлайн сервіс для створення інтерактивних завдань.

Ключові питання теми: Kahoot - це онлайн сервіс для створення інтерактивних завдань. Дозволяє створювати тести, опитування, вікторини. Платформу можна використовувати під час роботи з будь-якими віковими категоріями. Добре підійде як для молодшої школи, так і для дорослих людей.

Тема 2. Візуалізація сучасного уроку. Інструменти вчителя.

Ключові питання теми: 1. Алгоритм роботи в сервісі Canva 2. Якісний візуальний контент для вчителя 3. Гайд: що? навіщо? як? На прикладі історії або громадянської освіти

Тема 3. Використання методу аналогій на уроках хімії та біології.

Ключові питання теми: Однією з проблем, що постає перед сучасним освітнім процесом, є формування особистісного ставлення учнів до процесу пізнання та одержаних знань. Навчальна інформація, яку надає вчитель, має бути певною мірою «відкритою» для можливих доповнень її власними знаннями, особистим досвідом учнів шляхом пошуку аналогів, додаткових прикладів. Такі прийоми дозволяють вчителю спростити викладання матеріалу, надати емоційне забарвлення його змісту, скоригувати, враховуючи вікові особливості учнів, їхній інтелектуальний та емоційний рівень розвитку. Результатом такого підходу стане сприйняття, осмислення та розуміння навчальної інформації.

Тема 4. Проведення інтерактивних інтегрованих уроків біології

Ключові питання теми: .

Тема 5. Змішане навчання як інструмент підвищення ефективності навчання. Ротація за станціями

Ключові питання теми: 1. Ефективне навчання 2. Blended-learning та його різновиди 3. Station rotation: від ідеї до втілення

Тема 6. Рефлексія на уроці: яскраві вправи для підбиття підсумків занять

Ключові питання теми: За допомогою рефлексії педагог достатньо швидко може дізнатися, чи добре засвоєно навчальний матеріал учнями та які види завдань були для них найбільш цікавими / корисними / важливими / важкими. Швидка і глибинна рефлексія. Вправи «Потяг», «Валіза», «Чай», «Подарунок», «Тир», «Долонька», «Риба» та інші

Тема 7. Ефективне онлайн навчання. Методики 25/26.

Ключові питання теми: сучасна освіта вимагає формувати нові знання та практичні вміння і навички для вдосконалення та ефективності онлайн навчання, що дають швидко адаптувати навчальний матеріал під психологічні особливості учнів; разом з тим розвивати дають можливість створити максимально комфортне психо-емоційне середовище під час дистанційної освіти.

Тема 8. Екологічне виховання школярів - фокус на майбутнє

Ключові питання теми: 1. Екологічне виховання 2. Реалізація практичних аспектів екологічного виховання у закладах освіти

Тема 9. Максимізація розуміння учнів за допомогою методів візуалізації.

Ключові питання теми: 1. Як створити ментальну карту за допомогою застосунків: онлайн і офлайн 2. Якісний візуальний контент для вчителя 3. Гайд: що? навіщо? як? на прикладі історії або громадянської освіти

Тема 10. Покращуємо враження від уроку: лайфхаки, які допоможуть зробити його цікавим і приємним.

Ключові питання теми: 1. Як створити ментальну карту за допомогою застосунків: онлайн і офлайн 2. Якісний візуальний контент для вчителя 3. Гайд: що? навіщо? як? на прикладі історії або громадянської освіти

Тема 11. Побудова кращого мозку: ефективні методи покращення запам'ятовування.

Ключові питання теми: Під час тренінгу педагоги матимуть змогу ознайомитися з процесами пам'яті та навчитися методам ефективного запам'ятовування

Тема 12. Удосконалення інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників.

Ключові питання теми: Сучасна школа потребує вчителів нової формації, успішних, вмотивованих, компетентних, готових працювати над розвитком та удосконаленням власних компетентностей.

Тема 13. Практична спрямованість на уроках біології 8 клас НУШ

Ключові питання теми: Вчителі отримують конкретні інструменти для впровадження практичного навчання. Освоюють методику проведення експериментів у класі. Ознайомляться з сучасними цифровими ресурсами для навчання біології.

Тема 14. Сучасні підходи до викладення біології у НУШ

Ключові питання теми: Концепція НУШ та її вплив на біологічну освіту. Огляд основних ідей, цілей та принципів НУШ, їхнє відображення у змісті та методах викладання біології.

Тема 15. Ігрові технології на уроках біології у 8 класах НУШ: коли навчання стає захопливим.

Ключові питання теми: Концепція НУШ та її вплив на біологічну освіту. Огляд основних ідей, цілей та принципів НУШ, їхнє відображення у змісті та методах викладання біології.

Тема 16. Ресурсна Гнучкість: Навчання природознавству в умовах обмеженого доступу до лабораторій та природного середовища

Ключові питання теми: *Криза як каталізатор інновацій *Діагностика обмежень та ресурси *Цифрова адаптація та віртуальний досвід

Тема 17. Мікролабораторія в рюкзаку: практичні рішення для уроків природознавства у будь-яких умовах.

Ключові питання теми: *Криза як каталізатор інновацій *Діагностика обмежень та ресурси *Цифрова адаптація та віртуальний досвід

Тема 18. Біологія 9 класу НУШ: від академічних теорій до життєвих компетенцій.

Ключові питання теми: Розкрити ключові зміни в модельних програмах біології для 9 класу. Запропонувати інструментарій для реалізації компетентнісного підходу

Тема 19. Урок про життя, а не про терміни: як зробити біологію у 9 класах НУШ практичною та цікавою.

Ключові питання теми: Розкрити ключові зміни в модельних програмах біології для 9 класу. Запропонувати інструментарій для реалізації компетентнісного підходу

Тема 20. Формування здоров'язбережувальної компетентності: інтегрований підхід у курсі біології 9 класу

Ключові питання теми: -Теоретичний фундамент: Від біологічної теорії до життєвої практики -Інтегровані змістові лінії та міжпредметні зв'язки - Практичний інструментарій вчителя

Тема 21. Від теорії до звички: практичні стратегії формування здоров'язбережувальної компетентності в 9 класі НУШ

Ключові питання теми: -Теоретичний фундамент: Від біологічної теорії до життєвої практики -Інтегровані змістові лінії та міжпредметні зв'язки - Практичний інструментарій вчителя

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи:

1. Закон України Про вищу освіту
2. Закон України Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій
3. Закон України Про дошкільну освіту
4. Закон України Про загальну середню освіту
5. Закон України Про інноваційну діяльність
6. Закон України Про наукову і науково-технічну діяльність
7. Закон України Про наукову і науково-технічну експертизу
8. Закон України Про освіту
9. Закон України Про позашкільну освіту
10. Закон України Про професійно-технічну освіту
11. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні
12. Національна доктрина розвитку освіти
13. Положення про державний вищий навчальний заклад
14. Положення про дистанційне навчання
15. Положення про інститути післядипломної педагогічної освіти
16. Положення про організацію навчального процесу
17. Постанова кабінету міністрів України від 28.03.2002 № 379 Про затвердження Державної програми "Вчитель"

Основна література:

1. Абетка для директора. URL: <https://bit.ly/2YDTDXJ>

2. Автономія як шлях до ефективного менеджменту школи. Методичні рекомендації. / Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. Київ, 2019, 47 с.
3. Академічна доброчесність у середній школі: методичні рекомендації. URL: <https://tinyurl.com/chesnist>
4. Арват Ф. С., Коваленко Є. І., Кириленко С. В., Щербань П. М. Культура спілкування : навч. метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1997. 328 с.
5. Барна І.В. Біологія: довідник школяра та абітурієнта / І. Барна. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 768 с.
6. Богомолець О. В. та ін. Екстрена медична допомога (догоспітальні протоколи) : посібник / за ред. Богомолець О.В., Рошчина Г.Г. Київ : Юстон, 2016. 211 с.
7. Брюховецький В.С. Ліна Костенко: Нарис творчості. К.: Дніпро, 1990. 262 с.
8. Використання Kahoot у навчально-виховному процесі: веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3Vmanig>
9. Від керівника до лідера: практичні поради для директорів шкіл та керівників відділів освіти / А.Уварова. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/521/12.2019.pdf>
10. Воронова С. В. Коуч-технологія для директора школи. Управління школою. 2018. №31-33. С. 80-94.
11. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2022. 512 с. (Серія «Саморозвиток»).
12. Гуревич Р. С., Скупий О. М. Інформаційно-комунікаційні технології у підготовці майбутніх учителів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : [зб. наук. пр.] / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Київ, Вінниця : Планер, 2009. С. 33-36.
13. Даниленко Л.І. Вивчення фізичних явищ у живій природі у процесі викладання курсу біології: навч.-методичний посібник / Л.І. Даниленко. Черкаси: Редакційно-видавничий відділ Черкаського ОІПОПП, 2010. 110 с.
14. Даниленко Л.І. Видатні вітчизняні біологи як учені й особистості: метод. посібник / Л.І. Даниленко, І.Ю. Гогайзель, Л.І. Гнед та ін. Черкаси: КНЗ «ЧОІПОПП Черкаської обласної ради», 2019. 91 с.
15. Даниленко Л.І. Пізнавальні завдання до розділу «Біологічні основи поведінки людини»: навч.-методичний посібник /авт.-укладач Л.І. Даниленко. Черкаси: Редакційно-видавничий відділ Черкаського ОІПОПП, 2013. 64 с.
16. Даниленко Л.І. Світочі української науки: життя та наукова діяльність: метод. посібник /Л.І. Даниленко, І.Ю. Гогайзель, Л.І. Гнед та ін. Черкаси: КНЗ «ЧОІПОПП Черкаської обласної ради», 2018. 104 с.
17. Державний стандарт початкової освіти : постанова КМУ від 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови КМУ від 24.07.2019 №688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF>
18. Дубицкий А.Е., Семенов И.А., Чепкий Л.П. Медицина катастроф. Київ: Здоров'я, 1993. 462 с.
19. Екстрена медична допомога / За ред. Г.Г. Рошчина. Київ: Поліграф. книга, 2009. 138 с.
20. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. Харків : Вид. група «Основа». Серія «Золота педагогічна скарбничка». 2009. 176 с.
21. Закони екології Коммонера. URL: https://pidru4niki.com/1960120837942/ekologiya/zakoni_ekologiyi_kommonera
22. Календар морально-патріотичних цінностей сучасного школяра: науково-методичний посібник / Н.М. Степанова, В.С. Кудін. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2020. 152 с.
23. Календар морально-патріотичних цінностей сучасного школяра: науково-методичний посібник / Н.М. Степанова, В.С. Кудін. Черкаси :

видавець Чабаненко Ю.А., 2020. 152с.

24. Калошин В.Ф. До навчання творчого мислення. Управління школою : основа професійного зростання. 2015. № 19-21. С. 68-73.
25. Карамушка Л. М., Клокар Н. І, Філь. О. 1. Технологія формування управлінської команди освітньої організації. / Навчально-методичний посібник.// Біла Церква : КОІПОПК, 2008. 64 с.
26. Клокар Н. І. Освітній кластер як альтернативна модель професійного розвитку керівників закладів освіти. Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 6 (35). С. 94-109.
27. Коваль А.П., Культура ділового мовлення: писемне та усне ділове спілкування. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ, 1997. с.193-280.
28. Компетентнісний підхід: ідеї для реалізації на уроках. URL: <https://bit.ly/3iujpsL>
29. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження КМУ від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
30. Лідерство у діяльності керівника освітньої організації І О. І. Бондарчук, О. О. Нежинська : спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. - Київ, 2017. - 36 с. - URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/7154283886.pdf>
31. Лук'янова Л. Б. та ін. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 272 с.
32. Машовець М.А., Науменко М.С. Особливості емоційно-ціннісного спілкування в сучасній українській сім'ї. Молодий вчений. 2018. № 8.1 (60.1). С. 80 – 84.
33. Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти : наказ МОНУ від 13.07.2021 №813. URL: <http://surl.li/dyrzc>
34. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного навчання : навчально-методичний посібник / М. Вашуленко. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 192 с.
35. Новгородська Ю. Г. Маркетингові технології як засіб ефективного управління закладом освіти / Ю. Г. Новгородська In: The 7th International scientific and practical conference "World science: problems, prospects and innovations"(March 24—26, 2021). Perfect Publishing, Toronto, Canada. - 2021. - С. 592-601.
36. Новик І., Борисенко Ю., Венгловська О., Гладкова Г., Стягунова О. Підготовка супервізорів для закладів загальної середньої освіти: комплект навчально-методичного забезпечення. Київ. УІРО. 2024. URL: <https://bit.ly/3W23u8e>
37. Онопрієнко О. Нова українська школа : інноваційна система оцінювання результатів навчання учнів початкової школи : навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 208 с.
38. Онопрієнко О.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів: сутність і методика здійснення. Український педагогічний журнал. 2016. № 4. С.36-42.
39. Освітнє лідерство : від теорії до практики : монографія / За наук. рсд. В. Р. Міляєвої ; Київський університет імені Бориса Грінченка [Електронне видання]. - Київ ; Кривий Ріг : вид. Р. А. Козлова, 2021. -296 с.
40. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ МОН від 06.06.2022 № 527 (із змінами, внесеними згідно з наказом МОН від 23.06.2022 №586). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
41. Про деякі питання організації надання професійної підтримки та допомоги педагогічним працівникам (здійснення супервізії) у сфері загальної середньої освіти : Наказ МОН від 20.09.2024 №1349. URL: <https://bit.ly/4gz4fh2>

42. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти : Наказ МОН України від 13.07.2021 № 813. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0813729-21#Text>
43. Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності: наказ МОН України від 10.12.2021 № 1340. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://bit.ly/3XRhd0W>
44. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
45. Редько В.Г. Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика: монографія / В.Г. Редько. Київ: Педагогічна думка, 2017. 628 с.
46. Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти : наказ МОНУ від 01.04.2022 №289. URL: <http://surl.li/coolq>
47. Супервізія : професійна підтримка і професійний розвиток педагогів : poradnik dla supervisorів (наставників). - URL : <http://www.ussf.kiev.ua/images/news/2019.09.18/%D0%A1%D1%83%D0%BF%D0%B5%P1%80%P0%B2%P1%96%P0%B7%P1%96%P1%8F.pdf>
48. Тимошко Г. М. Особливості розвитку організаційної культури керівника в системі управління загальноосвітнім навчальним закладом. Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / ред. кол.: О. Л. Ануфрієва та ін. Київ, 2005. Вип. 3 (16). 2011. 588 с.
49. Фасоля А. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. Дивослово, № 9. 2017. С. 8-15.
50. Фінансова просвіта. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <https://www.fg.gov.ua/finansova-prosvita>
51. Хіміч О. П. Розвиток творчих здібностей особистості. Педагогічна майстерня. 2015. № 2. С. 43-47.
52. Хобзей Павло. Директор школи має вести колектив до змін. Освіта.ua. URL: <http://osvita.ua/school/reform/55280/>
53. Шаблони для створення презентацій. URL: <http://teach-inf.at.ua/load/prafika/49>
54. Яхно Т. Конфліктологія та теорія переговорів. Київ., 2019. 168 с.

Додаткова література:

1. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ : Державна служба якості освіти, 2019. 240 с. URL: <https://bit.ly/3WgK1Ou>
2. Вознюк О. В., Дубасенюк О. В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: [монографія]. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.
3. Джежелей О., Ємець А., Коваленко О. Читаємо та граємо в театр. 1-4 класи. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 80 с.
4. Збірник документів по організації позашкільної освіти. Київ. 2002. 444с.
5. Лютко О. М. Запровадження мотиваційного менеджменту в закладі освіти / О. М. Лютко. - Рівне : РОІГПО, 2018. - 180 с.
6. Манько В. А. Проблемне навчання як актуальна науково-педагогічна проблема. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. Харків, 2006. Вип. 25. С. 102-106.
7. Матвієнко О. Інформаційний менеджмент: аналіз предметної галузі. Вісник Книжкової палати. 2004. № 8. С. 13-17.
8. Менеджмент та маркетинг в сучасних освітніх організаціях: колект.

навч. посіб. / Авт. колектив: за ред. З.В. Рябової. - Київ : НАПН України, Ун-т менедж. освіти, 2021.-273 с.

9. Освітня програма навчального закладу. URL: <https://bit.ly/3ckLjDp>
10. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русің // Асоціація міст України. - К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015.-396 с.Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч. посіб. Г. П. Васянович. - Львів : Сподом, 2010.-420 с.
11. Про забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 27, ст.218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>
12. Типова освітня програма для учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом Р.Б.Шияна : наказ МОН України від 12.08.2022 № 743) URL: <https://cutt.ly/p0l8HA1>
13. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків, 2018. 294 с. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4827/1/khrikov.pdf>.
14. Шість цеглинок методичний посібник / упор. О. Рома – The LEGO Foundation, 2018. 35с. URL: <https://cutt.ly/b0zhk4l>
15. European Diploma in Psychology: Draft Proposal prepared for consultation from the EuroPsy2 Project Group. Version 2.7 revised. October 2003. URL: <http://www.europsy.eu.com>
16. Smit R. Formative Beurteilung im kompetenz- und standardorientierten Unterricht. URL: <http://surl.li/eakye>